

God plass til flere beitedyr i utmarka

Publisert: 07.04.2022

Av: John Olav Oldertrøen

Yngve Rekdal på feltarbeid for å kartlegge beiteressurser. Foto: Dag-Ragnar Blystad

Norge har begrenset med matjord, men store arealer med lite brukt utmarksbeite av god kvalitet. Om ressursen ikke brukes, vil kvaliteten reduseres. Det får direkte følger for matvareberedskapen. I en ny rapport presenterer NIBIO for første gang en samlet oversikt over utmarksbeiteressursene i hele landet og i hvert fylke.

Beitetrykket er for lavt

I Norge er kun tre prosent av landarealet jordbruksareal, og bare en tredel av dette er egnet til produksjon av matkorn. I Danmark er 62 prosent av landarealet jordbruksareal, mens snittet for OECD-landene er nær 40 prosent.

– Siden vi har svært mange naturgitte begrensninger for hva vi kan produsere av mat i Norge, er det viktig å høste så mye som mulig, også fra utmark. Utmarksbeite kan gjøres om til menneskemat og fiber gjennom drøvtyggere, slik det har vært gjort i generasjoner.

Situasjonen nå er at beitetrykket i utmarka jevnt over er for lavt. Det fører til gjengroing og tap av produktivitet, kulturlandskap og det særegne biologiske mangfoldet knyttet til beitemark, forteller seniorrådgiver Yngve Rekdal i NIBIO.

Sauer på utmarksbeite i Andøy, Nordland. Foto: Morten Günther

Store ressurser tilgjengelig i utmarka

I den norske utmarka ligger det en stor fôrressurs for husdyr.

– For rundt hundre år siden ble ikke utmarka kun brukt til sommerbeite; også det meste av vinterfôret kom derfra. Det gikk en strøm av energi og protein fra utmarka til gården, noe som gjorde det mulig å gjødsle opp små innmarksarealer til dyrking av korn, potet og noen grønnsaker.

– I det moderne, industrialiserte landbruket med kunstgjødsel, maskiner og andre innsatsfaktorer er det mulig å dyrke konsentrert på mindre areal. Én følge av det er at uttaket av fôr fra utmarka har minsket mye, men utmarka er fremdeles en viktig ressurs som sommerbeite.

– De siste tretti årene har det totale dyretallet i utmark vært noenlunde stabilt, og rundt 46 prosent av de norske jordbruksbedriftene slipper dyr i utmarka. Høyest prosentvis er tidligere Hordaland fylke med 73 prosent, Sogn og Fjordane og Troms begge med 72 %, mens Østfold ligger lavest med kun sju prosent av jordbruksbedriftene. Det viser at utmarka betyr svært mye i fylkene med flest husdyr og mye grasproduksjon, fortsetter Yngve Rekdal.

Må tilpasse driften til ressursene

I rapporten «Arealrekneskap i utmark, utmarksbeite – ressursgrunnlag og beitebruk» kan man lese at samla for hele landet er det 45 prosent utnyttelse av utmarksbeitet. Det er derfor rikelige ressurser for mer husdyr i utmarka i de fleste fylkene.

– Fôruttaket fra utmark kan også økes mye ved lengre beitesesong, særlig for storfé. Nøyaktig hvor mye av ressursene i utmarksbeitet som er mulig å utnytte i praksis er usikkert og vil være ulikt på kort og lang sikt. På kort sikt er det mange begrensninger i forhold til produksjon av vinterfôr, fjøskapasitet, kraftfôrpris, marked, beiterettigheter og ikke minst økonomi hos den enkelte bonde.

– Beiteressursene i utmarka er ulikt fordelt med store, regionale variasjoner i mengde og kvalitet. Dyretallet i flere heller skrinne fylker er høyt, mens utnyttingen er lavest i noen av fylkene med høyest beitekvalitet og rikelig med ressurser. Ikke minst gjelder dette for Troms som har lav utnyttelse av utmarksbeite av høyeste kvalitet. Her er det bygder og distrikter som har særlig gode kvaliteter for å utvikle et utmarksbasert landbruk. Likevel kan det drives utmarksbeite med godt resultat i det meste av norske utmark. Utfordringen er å tilpasse driften til de ressursene som er tilgjengelige. I litt skinnere områder er det særlig viktig å tilpasse dyretall og finne de beste områdene, fortsetter Yngve Rekdal.

Utmarka må skjøttes

Beitekvaliteten i utmarka er ikke bare naturgitt.

- Mye av vegetasjonsbildet vi ser er en arv etter våre forfedres intensive utmarksbruk. Beiting, slått og annen høsting av ressurser gav et grasrikt og åpent landskap.
- I våre dager er beitetrykket jevnt over for lavt. Busker og trær vokser til slik at planteproduksjonen i undervegetasjonen blir redusert som følge av at lys og varme ikke slipper ned. På den beste marka kommer høyvokste urter og bregner inn og skygger for graset. Slik blir beitekvaliteten sakte redusert på store areal. En strategi for å unngå denne utviklingen kan være å prioritere areal og samle beitedyr der en ønsker å ta vare beitekvalitet, kulturlandskap og biologisk mangfold, fortsetter Rekdal.

Hytteområde på Ustaoset i Hol. Foto: Morten Günther

Jordvern i utmark

Utmarksbeite er arealkrevende og selv om tallene fra NIBIO viser at det er mye ressurser tilgjengelig, er ikke beitenæringa en uendelig ressurs. Skal beitenæring kunne drives må derfor tilgangen til areal sikres.

- Arealtilgangen er i dag stedvis sterkt trua av andre arealinteresser som vern av rovdyr, hyttebygging, skogplanting og jakt. Det kan synes som om beitenæringa står svakt i kommunale planprosesser, og hytter blir ofte bygd i den beste beitemarka. Vi må tenke på jordvern også i utmarka, sier Rekdal.

– Norsk landbruk er viktig i beredskapssammenheng. Da må vi ha et landbruk som utnytter det lokale ressursgrunnlaget, og så må vi spise det landskapet kan produsere, avslutter Yngve Rekdal.

KONTAKTPERSON

Yngve Rekdal

Seniorrådgiver - Divisjon for kart og statistikk

(+47) 959 33 520

yngve.rekdal@nibio.no

Kontorsted: Ås - Bygg R9

Norges jordbruksareal

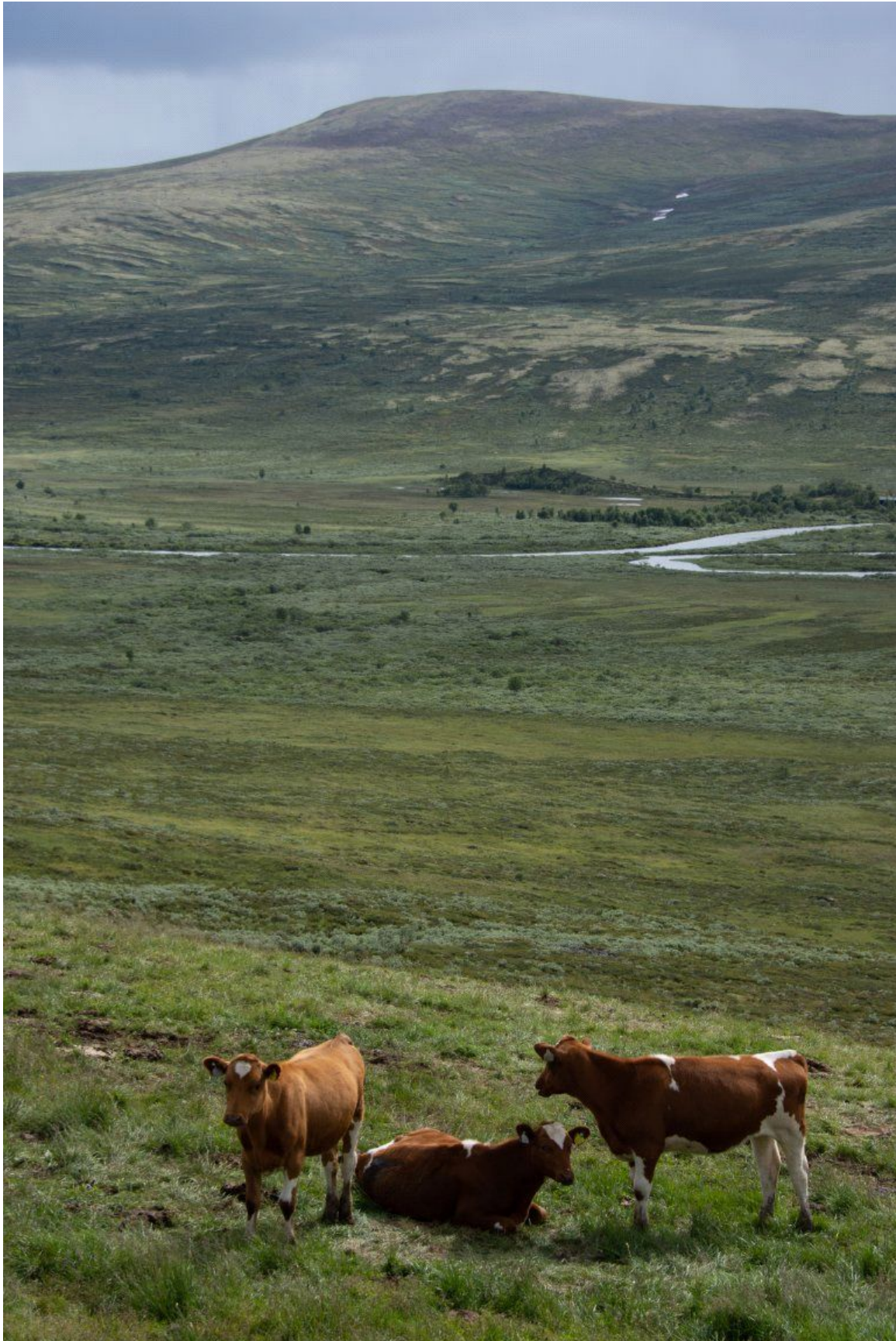
Jordbruksarealet i Norge utgjør 3,5 prosent av landets areal og består av fulldyrka og overflatedyrka areal, samt innmarksbeite. Litt over halvparten av jordbruksarealet (51,9 %) benyttes til dyrking av grovfôr. Rundt en tredel nyttes til korndyrking (29,7 prosent), mens 16,1 prosent av jordbruksarealet nyttes til innmarksbeite. Poteter dyrkes på 1,2 prosent av arealet, grønnsaker og fukt og bær dyrkes på henholdsvis 0,7 og 0,4 prosent av jordbruksarealet.

Arealregnskap for utmark (AR18x18)

Det etablerte arealregnskapet for utmark (AR18x18) har basis i en nasjonal utvalgsundersøkelse av arealdekket. Flater som hver er 0,9 km² store, er lagt ut med 18 km mellom hver flate. 1081 flater treffer da det norske landarealet. Hver flate er vegetasjonskartlagt etter system for vegetasjons-kartlegging på oversiktsnivå. Ut fra samlet areal av vegetasjonstyper fra utvalsflatene i AR18x18, kombinert med kunnskap om beitekvalitet for den enkelte type, kan en lage oversikt over beiteressurser for landet samlet og for hvert fylke. Data fra disse flatene er presentert i fylkesvise rapporter.

Smyle er en vanlig grasart og trives godt blant annet i skog som har blitt angrepet av laumakk.
Foto: Michael Angeloff/NIBIO

Storfe på utmarksbeite i Einunndalen, Folldal. Foto: Morten Günther

Tekst frå www.nibio.no kan brukast med tilvising til opphavskjelda. Bilete på www.nibio.no kan ikkje brukast utan samtykke frå kommunikasjonseininga. NIBIO har ikkje ansvar for innhald på eksterne nettstader som det er lenka til.

Publikasjoner

Rapport – Arealrekneskap i utmark. Utmarksbeite – ressursgrunnlag og beitebruk
Yngve Rekdal, Michael Angeloff
NIBIO Rapport, 7(208) 2021. 112 (16.97Mb)

<https://nibio.brage.unit.no/nibio-xmlui/handle/11250/2837610>

Nyheter - om utmarksbeite

Tusenvis av tal fortel om beitebruk i norsk utmark

Publisert 18.09.2021

På nettsidene til NIBIO finst no temasider med tal for kor mange sauer som årleg blir sleppte og sankar i utmarka. Statistikken går 40 år tilbake i tid og er sortert på kommunar og fylke.

Utmarksbeite – næringsrikt matfat for firbeinte

Publisert 22.08.2020

Matproduksjon og biologisk mangfold er trua av intensiv bruk verda rundt. Norsk utmark er på si side i endring som følge av minkande beitebruk og ressursutnytting.

Fjellbeitet er viktig for Vestlandsbonden

Publisert 03.07.2020

Mange sauebønder flytter dyra sine til fjells når snøen slepp taket og utmarka er blitt eit matfat av godt beite. Vekselbruket mellom innmark og utmark har alltid vore viktig for bonden – og er det framleis.

En sau er ikke bare en sau

Publisert 07.10.2016

Hvert år slippes rundt 2 millioner sauer på beite i utmarka, i tillegg har vi rundt 300 000 som går på inngjerdet beite. Ofte framstilles disse dyra som en ensartet saueflokk, gjerne litt dumme og med dårlige selvbergingssegenskaper. Men om man ser litt nærmere etter, oppdager man at også sauer er forskjellige.